

Upprördhet i SUKP efter Chrusjtjovs hemliga tal -56

Inledning

Chrusjtjovs hemliga tal vid 20:e partikongressen 1956, där han skarpt angrep ”personkulten” fick vittgående konsekvenser både inom och utom Sovjet. Något som är mindre känt är att det i dess spår även fördes omfattande, öppenhjärtliga diskussioner bland historiker, sociologer, militärer, författare osv i Sovjetunionen. I en fotnot (nr 5) till artikeln ”[1900-talets tragedier på den sovjetiska landsbygden. Nya källor och tolkningar](#)” (först publicerad i *Historisk tidskrift* nr 3 2004) ger den svenske historikern Lennart Samuelsson följande anmärkning om detta:

Man skall inte underskatta spridningen av fritänkande i historiska frågor som följde på 20:e partikongressen, åtminstone inte inom den vetenskapliga eliten. En föreställning om hur rättfram debatterna utspelade sig då Chrusjtjovs ”hemliga tal” lästes upp vid akademiska institutioner ger dokument-samlingen *Doklad N.S. Chrusjtjeva o kul'te litjnosti Stalina na XX s'ezde KPSS* [N S Chrusjtjovs tal om Stalins personkult på SUKP:s 20:e kongress], Moskva 2002. Den innehåller rapporter från partimöten i Moskva, Leningrad och andra städer år 1956. Naturligtvis upprätthöll partiet och dess medlemmar utåt en annan profil. Men en intern motsättning hade byggts upp som sedan lade grund för ”dubbeltänkande”, dvs att hysa en men yppa en annan åsikt.

Tyvärr finns inte denna bok tillgänglig i översättning ens på engelska. Diskussioner om historien började kort efter Chrusjtjovs tal blivit känt och sådana debatter upphörde inte ens efter Chrusjtjov störtats och avstaliniseringen stoppats upp. Nedan har vi översatt två artiklar som handlar om detta slags debatter. Artiklarna publicerades 1967, fast exakt när debatterna ägde rum framgår inte av våra källor, men det bör vara kring 1965-66.

Den första artikeln är skriven av den brittiske historikern Robert Black, som redogör för en diskussion bland historiker. Ett utdrag ur denna debatt, översatt till engelska, publicerades ursprungligen i tidskriften *Survey*, som var specialtidskrift för sovjetstudier. Som Black påpekar så fanns det indicier på att denna tidskrift fick bidrag från CIA, varför det fanns anledning till att inta en viss skeptisk hållning till det hela, men som Black också påpekar så har diskussionen en autentisk prägel. Med tanke på vad som vi nu vet (se citatet ovan), så kan vi nog vara ganska så övertygad om att vi har göra med utdrag ur en autentisk debatt.

Den andra artikeln är ett okommenterat utdrag ur en diskussion bland militärer. Den publicerades ursprungligen i den italienska tidskriften *La Sinistra* och översattes sedan till engelska. I denna livliga diskussion behandlas flera viktiga aspekter av det Andra världskriget och dess förspel, bl a Molotov-Ribbentrop-pakten (1939) och de grova misstag som gjordes innan Nazi-Tysklands angrepp på Sovjetunionen den 22 juni 1941.

Man tar även upp de omfattande utrensningarna bland militären 1937-38 och konstaterar att de dömda var oskyldiga till de brott som de anklagades för, samt att utrensningarna var till stor skada för den sovjetiska krigsmakten.¹ Detta påpekar f ö även marskalk Zjukov i sina memoarer:

Desto mer onaturliga var de ogrundade massarresteringar som ägde rum inom de väpnade styrkorna år 1937. De stod i total motsättning till vårt systems väsen. De bröt mot den socialistiska lagstiftningen och saknade över huvud taget berättigande i den konkreta situationen i landet det året.

Framstående militärer arresterades, vilket naturligtvis måste inverka på utvecklingen av våra väpnade styrkor och dessas stridsberedskap. (Georgij Zjukov, *Minnen och reflexioner*, Del 1, Progress, Moskva 1988, sid 154)

Martin Fahlgren 23 april -07

¹ Över 33000 officerare, med marskalkarna Tuchatjevskij och Jakir i spetsen, fängslades eller helt enkelt bara avskedades. Många avrättades, medan andra skickades till Gulag. Över 11000 återinsattes 1940, delvis som ett resultat av Röda Arméns problem under ”vinterkriget” mot Finland (till dessa hör bl a den senare så berömda marskalk Rokossovskij).

Sovjetiska akademiker diskuterar partihistorien

av Robert Black

(Översatt ur *The Newsletter*, 27 maj 1967. Översättning: Göran Källqvist.)

Liksom flera av sina broderpartier är sovjetbyråkratin för närvarande upptagen med den närmast omöjliga uppgiften att skriva om sin historia. De två första delarna var avsevärt mer omfattande än alla tidigare försök, och behandlade partiets historia fram till utbrottet av februarirevolutionen 1917. Det verkar som om uppgifter om diskussionen om utkastet till den tredje delen har "läckt" till väst. En förkortad version av denna debatt publicerades i aprilnumret av tidskriften för sovjetstudier, *Survey*. En av de mest avslöjande aspekterna på denna diskussion är att den visar klara tecken på att partiledningen försöker göra en skarp sväng tillbaka mot Stalinperioden allra grävsta förvrängningar. Många deltagare uttryckte oro över att den nya Historiens redaktionskommitté (under ledning av P N Pospelov, huvudförfattare till den senaste sovjetiska biografien över Lenin) försökte återupprätta stilen och de politiska metoderna från den ökända *Korta kursen [i SUKP(b):s historia]*. Många gamla bolsjeviker angrep utkastet för att det återupprepade lögnerna och myterna från denna sedan länge misskrediterade uppsats av stalinistiska förvrängningar.

Volfson ifrågasatte hela den metod som användes i utkastet:

Vi försyndade oss genom att lära partiet historia med hjälp av den "Korta kursen". Hur är det möjligt att någon fortfarande påstår att den var användbar? Författarna [till utkastet] skriver att Stalin stod i ledningen för det militärrevolutionära rådet på sydfrenten. De hävdar att det snabbt fick slut på förrädarnas aktioner. Men vi vet att Lenin kritiserade Stalin och Vorosjilov skarpt för deras felaktiga inställning till de militära experterna... Tillsammans likviderade han [Stalin] och Vorosjilov många militära experter som var lojala mot Sovjetregimen. Det var därför Lenin kritiserade dem vid den åttonde kongressen.

Efter att Volfson hade identifierat Stalin som en av medlemmarna i den "militäropposition" som gaddade ihop sig mot Trotskij 1919, och som besegrades politiskt av Lenin och Trotskij vid partikongressen detta år, så kräver han att vissa fortfarande tabubelagda namn ska återupprättas politiskt:

Författarna till utkastet har inte bara en uppfattning, utan svänger från sida till sida. Redaktören sätter in bilder på framstående partiaktivister, ledare i centralkommittén som Trotskij, Kamenev, Zinovjev, Bucharin och Rykov, medan de i texten bara talar om deras misstag och inget sägs om deras positiva roll.

Den gamla bolsjeviken Sedugina återvänder till samma tema:

När jag tittar på sammansättningen av den sjätte kongressen, upptäcker jag att av de 28 medlemmarna [i centralkommittén] hade 17 varit utsatta för förtryck och dessa kamraters verksamhet hade förvrängts i Historien... Det sägs att det var en militant och enad generalstab... På Stalins tid betraktades nästan alla av dem som spioner och förrädare. Hur lyckades dessa spioner leda den stora socialistiska oktoberrevolutionen?

Det är förvisso en fråga som inte bara gamla bolsjeviker utan bokstavligen miljontals sovjetiska arbetare och studenter måste ställa både sig själva och sina partiledare när de förbereder sig för firandet av revolutionens 50-årsdag, en revolution som fortfarande påstås ha varit ledd av nästan uteslutande "fiender till folket".

I sitt bidrag tar Zorin upp denna speciella aspekt på frågan:

Det är skamligt att de unga historikerna inte tilläts komma in igår (på diskussionens första dag)... Att sitta på historiskt material som en byracka på en höstack, att låsa in Lenins material – det är verkliga brott. Inte ett enda av Lenins dokument kan publiceras utan tillstånd, ingenting får skrivas om Lenin. [Utom av dussinförfattare som Pospelov så klart – RB.] Vad innebär marxist-leninistiska institutets godkännande? Vi får varken skriva eller publicera, medan de borgerliga förfalskarna angriper... Ni skriver att Trotskij försökte ersätta leninismen med trotskismen, men är tysta om att Stalin ersatte leninismen med stalinismen. Tror ni att ungdomen kommer att tro er? Kan unga människor tro på en lögn?

Att döma av detta tal är det inte bara gamla bolsjeviker utan också ungdomar som knacker på partiets dörr och kräver att arkiven ska öppnas för att avslöja hela sanningen om Stalins, Trotskijs och Lenins roll, och vilken politik som låg till grund för deras meningsskiljaktigheter.

Snegov pekar på ett exempel på de stalinistiska myter som finns kvar i utkastet – fredsförhandlingarna med tyskarna i Brest-Litovsk 1918, och Trotskijs påstådda vägran att skriva under ett fredsfördrag med de imperialistiska staterna:

Stämmer det? Låt oss titta i centralkommitténs protokoll. Där står: 'Stalin har fel när han säger att det inte går att skriva under. Om vi inte skriver under, så kommer vi att skriva under Sovjetregimens dödsdom inom tre veckor.' Det är Lenin som talar. Hur kan vi förfalska dokument så till den milda grad?

Dessa indirekta med ändå omisskännliga försök att begära av partiledningen att den ska börja återupprätta onämnbare personer som Trotskij gav naturligtvis upphov till våldsamma utbrott från vissa stockkonservativa medlemmar. Det gäller till exempel Sjugajev, som drog fram "Korta kursens" alla förvrängningar, stick i stäv med alla bevis i dokumenten och fastslagna fakta:

Lenin var för att Stalin skulle bli generalsekreterare [protester i salen. Rop: 'lögn', 'förtal'. Ordföranden återupprättar med svårigheter ordningen]... Med hjälp av skickliga manövrar lyckades Stalin bli av med trotskisterna och buchariniterna. Det var rätt... Han skyddade Lenin men det blev tvärtom. [Protester i hela salen. Rop: 'Galning, besinna dig'. 'usling'.] Stalin var ett anmärkningsvärt geni...

Tumultet i salen tvingade Sjugajev att sluta, och en enhällig omröstning förvägrade honom förlängd taltid. Som ett svar på angreppen mot denna bedrövliga uppvisning i defensiv stalinism, kom Sjugajev till den springande punkten:

Alla ni som talar mot Stalin är i samma sällskap som trotskisterna... Den som är mot Stalin är en trotskist... [Ilskna rop. Sjugajev tillåts inte fortsätta tala.]

Det är lätt att förstå denna panikreaktion från de orubbliga stalinisterna mot de gamla bolsjevikernas försiktiga påpekande att partiets historia kanske skulle kunna bli mer rimlig för den nya generationen av sovjetiska ungdomar, om Trotskijs och de andra utrensade ledarnas roll skulle bedömas mer "objektivt".

Dinitas tar itu med detta delikata problem:

Det faktum att Stalin inte publicerade Lenins brev [det handlar om hans "Brev från fjärran", som han skrev i exil alldeles efter utbrottet av februarirevolutionen – RB] kan inte förbigås med tystnad. Han publicerade bara ett av dem, och det först efter en längre tid... Styrkornas fördelning strax innan oktoberrevolutionen beskrivs på ett felaktigt sätt. Man bör visa vilka som var mezdrajontsi – Manuilskij, Urtskij, Lovoskij. Trotskij ledde dem. De lämnade ett avtryck på revolutionen. De måste nämnas.

Milonovs sätt att närma sig frågan är ännu mer subtilt:

6 november 1918 publicerade Stalin en artikel i *Pravda*, där han hävdade att Trotskij, Petrogradsovjetens ordförande, deltog direkt i allt arbete i samband med ledningen av upproret. Stalin hävdade att partiet först och främst hade Trotskij att tacka för sin seger. Hur märkligt det än kan låta, så publicerades denna artikel i samlingen 'Oktoberrevolutionen', som gavs ut 1932. [Den finns inte med i Stalins *Samlade verk*, som började ges ut efter kriget – RB.]

Kanske av avsky inför behovet att använda så tillkrånglade metoder som att behöva utnyttja Stalins auktoritet för att återupprätta Trotskij, föreslog sonen till den utrensade trotskisten Antonov-Ovsejenko mer direkta metoder:

Ni slösar bort er tid. Inget kommer att ändras i tredje delen, om inte till det värre... Jag skulle vilja föreslå att tredje delen av Historien ersätts med en ny utgåva av John Reeds [*Tio dagar som skakade världen*](#).

Under pausen i den andra dagens diskussioner upptecknas följande händelse:

Gamla bolsjeviker är indignerade över att unga sovjetiska historiker inte tillåts komma in på mötet [inte att undra på!]. En av dem säger: 'Att skicka ut Jakirs son! Han är historiker. Hur kan de göra så? Sätta ut

vakter! För vem vill de dölja sanningen? För barnen till de som gav sina liv för folkets glädje, som gick till strid under Lenins fanor.' [Precis som Antonov blev Jakir utrensad av Stalin på 30-talet.]

Man bör betrakta sanningshalten i denna "läcka" med viss försiktighet. *Survey* har nära kontakter till Ford Foundation och är även knuten till Kongressen för Kulturell frihet, som bevisligen har fått pengar från CIA. [Öppnandet av arkiven och senare forskning har bekräftat att de diskussioner som Black skriver om verkligen ägde rum. – öa.]

Icke desto mindre låter innehållet sant och det bekräftar de slutsatser som går att dra från det material som publicerades i Sovjetunionen självt under mer "liberala" perioder än den nuvarande.

Vi bör också förstå de motiv som får dessa gamla bolsjeviker och historiker att gå mot partibyråkratin. De kräver inte så mycket att det ska göras avsevärda förändringar i hur man skriver partiets historia. Istället försöker de förhindra en återgång till de ohyggliga dagarna under den "Korta kursen".

De hänvisar hela tiden till Stalins försonliga politik gentemot bolsjevikerna efter februarirevolutionen – men denna linje påvisas också i Leninbiografin från 1965. Uppenbarligen innebär det nya utkastet en återgång till perioden före 1965, när huvudlinjen i Stalins politik inte kunde angripas.

Den offensiv som inletts av de gamla bolsjevikerna och Jakirs och Antonovs söner är därför också delvis en försvarsaktion.

Partibyråkratin är livrädd för en djupgående analys av bolsjevismens hela historia, där inte bara partiets akademiker utan också studenter och alla partimedlemmar deltar, och de försöker nu lägga locket på alla sådana diskussioner genom att återvända till Stalinperiodens gamla ortodoxa förenklningar. Därav oron för att den "Korta kursen" ska återupprättas.

Kanske byråkratin också inser att en diskussion om och analys av den stalinistiska utrikespolitikens krokvägar skulle ha en påtagligt aktuell anstrykning, med tanke på Kremles manövrar för att nå en överenskommelse med USA-imperialismen på den vietnamesiska revolutionens bekostnad.

I detta avseende är det ingen stor skillnad mellan Kosygin Vietnampolitik och Stalins roll under det spanska inbördeskriget. Det togs upp på ett skarpt sätt av Snegov under den militära debatten.

Men den politiska revolutionen får inte sin styrka och sitt program från dessa motsättningar inom det sovjetiska partiet. De konflikter som bryter ut på denna nivå är en återspeglning av, och – utifrån synvinkeln att bygga trotskistiska partier – underordnade den grundläggande kamp som utvecklas mellan den internationella arbetarklassen och dess byråkratiska fångvaktare.

Återgången till den "Korta kursen" är därför bara en aspekt av världsstalinismens högersväng, och närmande till stabilitetens och reaktionens krafter. Det är en sväng som återspeglas i återupplivandet av "folkfrontieret" och den intensifierade "dialogen" med den romersk-katolska hierarkin.

Arbetarklassen i Sovjetunionen är tystad av den stalinistiska apparaten, men precis som i Ungern och Polen är de första *synliga* tecknen på en radikaliserings av den märkbar i form av oro och jäsning bland intellektuella och studenter.

Nu fördjupas denna process av denna utmaning mot den officiella partihistorien. Oavsett vilka irrgångar denna process kommer att ta i framtiden, så förblir en sak klar: det är vårt internationella ansvar att bygga den trotskistiska rörelsen i Västeuropa ända till statsbyråkratins gränser och upprätta en samlingspunkt för de arbetare och studenter som nu rör sig i opposition mot stalinismens nationella och internationella politik.

Det är de verkliga politiska uppgifter som härrör ur den nuvarande politiska krisen bland sovjetiska historiska och militära akademiker.

Röda armén diskuterar Stalins förräderi

[Vi återger nedan en diskussion bland Röda arméns medlemmar om Stalins politik inför och under Andra världskriget. Strax innan världskriget orsakade Stalins utrensningar stora förluster inom Röda arméns ledning, och en stor del av dess allra bästa ledare avrättades utan rättegång. Närmare 80% av den sovjetiska generalstaben tillintetgjordes... På grund av detta stod Sovjetunionen praktiskt taget försvarslös när Hitler inledde sin invasion (en invasion som Stalin hade varnats för ett flertal gånger, men han ignorerade dessa varningar). Miljontals soldater och civila förlorade därför livet i onödan.]

Diskussionen är översatt från tidningen *Keep Left*, januari 1967. Översättning: Göran Källqvist.]

1937 och 1938: 20.000 till 35.000 av Röda arméns officerare avrättas. 90% av generalerna och 80% av alla överstar dödas av NKVD (hemliga polisen). Tre marskalkar, 13 arméchefer, 57 armékårsbefälhavare, 110 divisionsbefälhavare, 220 brigadchefer och samtliga militärdistriktens befälhavare avrättas av NKVD:s trupper.

Deborin: Den centrala frågan är forskningen om orsakerna till vårt misslyckande under den första perioden av kriget. I Nekritjs del, ”Varningarna som förbisågs”, är grunden till hans teori felaktig. Han begränsar allting till Stalins idiotiska tjurskallighet. Det är alltför ytligt. Det betyder att problemet skulle ha försvunnit när Stalin dog. Men det stämmer inte. Det handlade inte bara om Stalin.

På ett ställe baserar sig författaren på ett uttalande från Röda arméns marskalk Golikov [*han citerar den delen av boken*]. Golikov informerade inte regeringen så mycket som han lurade den. Hans rapporter var fullständiga bedrägerier. De var uppdelade i två delar: den första var de rapporter som Golikov ansåg vara tillförlitliga. De bestod av information om tyskarnas förberedelser för att invadera England. Den andra delen består av rapporter som han ansåg vara grundlösa. Exempelvis rapporten från R Sorge om datum för Tysklands angrepp mot Sovjetunionen.

Vi måste gå in djupare på kritiken mot personkulten. Det fanns personer som ändrade underrättelserapporter för att göra Stalin glad, på bekostnad av sanningen.

Tass-kommunikén från 14 juni 1941 var en normal diplomatisk manöver. Det var nödvändigt att testa hur den tyska regeringen skulle reagera. Men på grund av den situation som hade skapats i landet betraktades den som sann.¹

För att bedöma Stalins uppträdande behöver vi inte grunda oss på Chrusjtjovs uttalanden, som ofta inte är objektiva. Det är exempelvis svårt att hålla med påståendet att Stalin fruktade kriget. Eftersom han fick felaktiga informationer, drog han felaktiga slutsatser.

Stalin satte alltför stora förhoppningar till pakten, medan tyskarna förberedde sitt angrepp under täckmantel av pakten. Och Stalins bedömning bekräftades av alla runt honom. Vi kan inte skylla allt på Stalin.

Det finns en rad felaktigheter i Nekritjs bok. Bland annat att 45-millimeterskanonerna var oanvändbara mot de tyska stridsvagnarna, och att regeringen därför beslutade att upphöra med produktionen av dem.

En röst i salen: Det är inte sant! 45-orna användes under hela kriget och fungerade alldeles utmärkt mot stridsvagnar. Det var brottsligt att upphöra med produktionen av 45-orna. Vi kämpade mot de

¹ Kommunikén som omnämns skrevs, enligt A Tasca i *Due anni di alleanza germano-sovietica* [De två åren av allians mellan Tyskland och Sovjet], av Stalin själv. I kommunikén anklagas den brittiske ambassadören, som hade försökt varna Stalin för tyskarnas överhängande angrepp, för att sprida falska rykten, ett resultat av propaganda från makter som var fientligt inställda till Tyskland och Sovjetunionen.

tyska stridsvagnarna med våra knytnävar. I början av kriget hade vi inga anti-stridsvagnsvapen överhuvudtaget.

Deborin: Dessutom visste Blücher och de andra att Tuchatjevskij-Jakirs grupp var oskyldiga, och ändå dömde de dem.

En röst i salen: Givetvis visste de det.

Deborin: Men, kamrater, jag tror inte att det går att tvivla på att Vorosjilov och Budjonnij, som var där då, var samvetsgranna och hederliga män!¹

Rasande röster i salen: Vorosjilov var inte med vid rättegången. Vad hade dessa personer för samvete och heder? Ynkryggar och stövelslickare! (*Under tumultet i salen lämnar Deborin talarstolen.*)

Anfilov, från generalstaben: Först, angående Budjonnijs och Vorosjilovs heder. Dessa personer varken hade eller har någon heder. Det finns en betydande mängd material i våra arkiv, som för närvarande inte är möjligt att göra officiellt, och som tvingar oss att dra definitivt negativa slutsatser om deras verksamhet.

Jag ska bara anföra en mindre episod. Vid en mycket typisk sammankomst i mitten av 1937, sa Stalin: "Och Vorosjilov och jag kom 1918 fram till Tsaritsyn, och på en vecka avslöjade vi folkets fiender." Och han sa det om många tidigare medlemmar i generalstaben och från fronttrupperna, som tjänade sovjetregeringen ärofullt.

En röst i salen: Och han dränkte dem allihop i floden utan någon rättegång!

Anfilov: "Medan ni", fortsatte Stalin, "inte ens lyckas avslöja era grannar." Efter Stalin fortsatte Vorosjilov och deklarerade att han var helt överens med Stalin och han uppmanade oss att ange våra egna vänner och kollegor. Mitt hjärta bultar av ilska när jag ser Vorosjilov på mausoleet vid paraderna.²

Och vad gäller inledningen av kriget. Om våra styrkor hade varit förberedda på strid, vilket helt och hållet hängde på Stalin, så skulle vi inte ha lidit så katastrofala nederlag under början av kriget, och det skulle överhuvudtaget inte ha blivit så långdraget, så blodigt eller så kostsamt.

Man måste givetvis även ta hänsyn till det delansvar som våra viktigaste militärledare hade. I sina tal verkade Golikov och Kuznetsov vara hjältar. I själva verket skickade Golikov en rapport till Stalin med hela utkastet till operation Barbarossa [invasionen av Sovjetunionen – öa], men han skrev att det var en provokation från de som ville se oss gå i krig mot tyskarna. Kuznetsov skriver, att när han fick meddelandet från flottattachén i Berlin, Vorontsov, med datum och planerna för det tyska angreppet, så skickade han omedelbart allting vidare till Stalin. Det är sant. Men hur skickade han det vidare? Han skriver att Vorontsovs rapport var en provokation som kontraspionaget hade skickat oss.

Stalin är ändå huvudansvarig för tragedin. För inte så länge sedan talade jag med Zjukov. Han berättade att Golikov var direkt ansvarig inför Stalin och rapporterade varken till generalstabschefen (marskalk Zjukov), eller folkskommisarierna för försvaret (Timosjenko). De kände inte till planerna och datum för angreppet. Jag lyckades inte tala med Timosjenko – han talar inte med någon av oss.

Zavstavenko, från marxist-leninistiska institutet: Personerna kring Stalin hjälpte inte till att utvär-

1 Domstolen som dömde Tuchatjevskij-Jakirs grupp leddes av Ulrich och bestod av Alksnis, Budjonnij, Sjaposjnikov, Belov, Dybenkov, Kasjirin, Gorjatjov och Blücher. Vorosjilov, som stödde Stalins halshuggning av generalstaben, deltog inte i domstolen. Men det var han som 12 juni 1937 förkunnade att de sovjetiska generalerna hade skjutits på grund av anklagelser om att ha varit i kontakt med en fiendlig makt.

2 Vorosjilov var befälhavare för tionde armén på Tsaritsin-fronten, och var den främste motståndaren till den sorts militära organisation som Trotskij planerade. [Se [Stalins förfalskarskola](#), s 89-92 för en redogörelse för detta. - öa.]

dera situationen korrekt. I början av juni (5 juni 1941) höll Kalinin ett tal vid den militärpolitiska akademien. Han sa: ”Tyskarna förbereder ett angrepp mot oss men vi är redo. Och ju snabbare de gör det ju bättre. Vi kommer att vrida nacken av dem.”

En röst i salen: Den gamle pratkvaren!

Zavstavenko: Det var hur politbyrån bedömde situationen. De underskattade tyskarnas styrka. Stalin var inte ende som hade ansvar för vad som hände. (*Mummel i salen.*)

Dasjtjov, från generalstaben: Deborin har sagt en del felaktigheter om 45-millimeterskanonerna. I början av kriget sköt denna kanon helt klart igenom alla sorters tyskt pansar. Att upphöra med produktionen var att avvärja armén, eftersom den andra sortens kanon (82-millimeters) ännu inte var klar för produktion. Armén blev utan anti-stridsvagnsartilleri och utan ammunition.

Vad gäller våra källor. Det värsta är att de sovjetiska källorna fortfarande inte är publicerade. För att exempelvis kunna bedöma den sovjetiska attachéns kommunikation om att kriget skulle börja 22 juni, måste vi citera ur en bok av den engelske historikern Ericson. När ska alla källor äntligen öppnas och bli tillgängliga?

Berezjkov redogör för mötet mellan ambassadör Schulenberg och Dekanozov, där Schulenberg berättade att Hitler skulle angripa Sovjetunionen. Men det måste finnas uppgifter i utrikesministeriets arkiv om mötet mellan Schulenberg och Molotov i närvaro av Pavlov, där Schulenberg förrådade sitt land genom att avslöja att Tyskland skulle angripa Sovjetunionen 22 juni. Schulenberg grät och bad honom att mobilisera de sovjetiska väpnade styrkorna i förhoppning om att Hitler skulle bli rädd. Men de ville inte tro Schulenberg.¹

Angående rättegångarna mot våra militärledare (Tuchatjevskij-Jakirs grupp). De falska bevisen förbereddes av Gestapo men idén kom från Stalin, som fick general Skoblin att föreslå det för de fascistiska ledarna. Det är vår olycka att dessa dokument inte är tillgängliga. Golikov begick brott, inte bara därför att han friserade informationen för att behaga Stalin, utan också för att han lät arresterera våra bästa spioner i utlandet.

Röst i hallen: Inklusive Sorge!

Dasjtjov: Klargörs orsakerna till tragedin i juni 1941 fullständigt i denna bok? Det är nödvändigt att förklara dem ännu mer djupgående. Stalin var huvudansvarig för denna tragedi. Det var han som hade skapat en sådan situation i vårt land. Stalins värsta brott var att tillskansa sig makten, att krossa de bästa kadrerna i armén och partiet. Även om våra ledare insåg den internationella situationen, så hade ingen av dem tillräckligt mod att kämpa för de åtgärder som behövdes för att försvara landet. Det är deras fruktansvärda skuld inför partiet och folket. Det finns än idag personer som säger att vi inte ska tala illa om Stalin, att Stalin inte var den ende. Det är fel. För en busschaufför är varje olycka som händer hans fel. Stalin tog själv på sig hela ansvaret att leda landet. Och hans skuld är enorm.

Vi måste mer exakt definiera Churchills, Schulenbergs, Raeders, Halders ståndpunkter (de senare två satt i Hitlers stab och var mot ett krig med Sovjetunionen). Vi måste förklara motiven bakom deras handlingar. De älskade inte vårt land direkt. Hitler hade ett starkt inflytande över militärens beslut. Vid ett möte med de högsta befälen sa Hitler: ”Röda armén har blivit halshuggen. 80% av befälhavarna har likviderats. Röda armén har blivit mer försvagad än någonsin. Det är den avgörande faktorn bakom sitt beslut. Det är nödvändigt att gå ut i krig för att förhindra bildandet av nya kadrer.” Varje historiker måste ha mod att säga sanningen.

Rosjtjin, från marxist-leninistiska institutet: Vissa menar att vi bara ska tala om segrarna och att det

¹ Schulenberg var vid denna tidpunkt tysk ambassadör i Moskva. Han blev senare inblandad i konspirationen att mörda Hitler, och avrättades 1944.

är bättre att hålla tyst om nederlagen, men vi får inte göra det. Ett sådant agerande förstör inte bara den historiska vetenskapen, utan gör också oerhörd skada på vår stat. Vi måste analysera och förstå orsakerna till nederlagen för att förebygga misstag i framtiden. Stalin var huvudansvarig för nederlaget.

Jag håller inte med Deborin om Tass-kommunikén – det var ingen diplomatisk manöver utan ett brott. Kommunikén avväpnade folket moraliskt. Stalin och de runt honom gjorde allt för att hindra det sovjetiska folket från att förbereda sig för kriget.

När Kuznetsov informerade Malenkov om att flottan hade genomfört en del försvarsåtgärder – det var 17 juni 1941 – skrattade Malenkov åt honom och sa: ”Du betar dig som om kriget skulle starta imorgon.” Zjdanov var med på detta möte. Hans inställning var mer seriös men inte ens han gjorde något. Malenkov upphävde alla de åtgärder som hade vidtagits. Men inte ens våra militära ledare kan undvika ansvar.

Melnikov, från sovjetiska vetenskapsakademins historiska institut: Enligt Deborin verkar det som om Nekritj överskattade Stalins negativa roll i sin bok. Det stämmer inte. Stalins roll underskattas faktiskt.

Låt oss tala om en fråga som inte kan tas upp idag därför att den är tabu, det vill säga förhandlingarna mellan Molotov och Hitler i Berlin i november 1940. Låt oss undersöka situationen. Operation Barbarossa var på väg att fullbordas, de tyska trupperna började röra sig mot Sovjetunionens gräns. Hitlers diplomater ökade sina aktiviteter i Balkan och Finland.

För att dölja dessa förberedelser för sovjetregeringen föreslog Hitler ett toppmöte. Ordföranden för folkkommissariernas råd, Molotov, reser till Berlin. Hitler presenterar en plan för att rent allmänt dela upp en stor del territorium. Molotov ber konkret om Dardanellerna, Bulgarien, Rumänien och Finland. Hitler ville inte inleda den sortens diskussion, eftersom han var rädd för att nyheterna skulle läcka ut till hans framtida allierade. Som svar på Molotovs krav föreslog han att Sovjetunionen skulle gå med i Rom-Berlin-Tokyo-axeln.¹ Det visar hans handlingsprinciper.

Vasilenko, från marxist-leninistiska institutet: Deborins oro att boken alltför mycket betonar Stalins roll är helt grundlös. Objektivt sett hade vi alla möjligheter att göra motstånd mot tyskarna. Men Stalin förstörde allting. När det var försent att rättfärdiga sitt skamliga nederlag, förde han fram den banala uppfattningen att angriparen alltid är bättre förberedd för krig.

Kulisj: Vi bevittnar uppkomsten av en ”ny” förståelse av orsakerna till nederlaget i början av kriget, på förslag från Deborin. Det var inte bara och inte så mycket Stalin, säger han. Det är i linje med personkulten. Att Stalin är skyldig eller inte alltför skyldig, är en typisk åsikt hos personkulten – det är alltid Stalin ensam.

Det är nödvändigt att studera frågan mycket djupare. Varför uppstod en sådan situation?

Hur styrde vår regering, som styrdes av Stalin, landet?

Hur försvarade den folket mot faran?

Passade regeringen för den ställning den hade?

Nej, det gjorde den inte. Vi måste analysera den process som gav upphov till Stalin, som inte passade som parti- och statsledare, med obegränsade maktbefogenheter.

Ytterligare ett uppenbart fel: förenandet med västra Ukraina och västra Vitryssland sägs alltid vara

¹ Molotov var i Berlin 12-13 november 1940. Hitler försökte övertyga Molotov om att Sovjetunionens naturliga inflytelsesfär var i Asien, medan Molotov istället bad om territorier i Europa. Enligt tolken Schmidts vittnesmål (*Statist auf diplomatischer Bühne 1923-45*), besvarade Molotov Hitlers erbjudande om att gå med i Axeln, att det rent generellt var acceptabelt, men bara på grundval av jämlikhet.

en faktor som förbättrade landets försvarsförmåga. Ändå vet vi att saker och ting var annorlunda. Av flera välkända orsaker försvagade dessa områden gränsförsvarets försvarsförmåga. När man bedömer förenandet med regionerna i väst är det bättre att tala om Röda armén som befriare och internationalist.

Gnedin: Det är en bra bok. Jag ville inte tala men diskussionen tvingar mig att gå upp i talarstolen. Under två år lämnade jag underrättelserapporter till Stalin och Molotov. Alla dessa rapporter gick igenom mina händer. Golikov var naturligtvis en bedragare, men det handlar inte om det.

Alla ”tillförlitliga” delar i rapporterna återspeglades vanligtvis på ett eller annat sätt i vår officiella press, men Stalin brydde sig huvudsakligen om de saker som ansågs vara ”tveksamma”. Han kände till allting och hans politik var att ingenting göra. Golikov var ansvarig för förtrycket bland GPU:s kadrer, men det är inte hans fel att det inte vidtogs några försvarsåtgärder.

I vår historiska litteratur påstås det att Stalin blev regeringschef 5 maj 1941, för att förebereda landet för försvar. Men det finns inte ett enda faktum som stöder det påståendet. Och Stalin gjorde i själva verket ingenting för att stärka Sovjetunionens försvarsförmåga. Vi har all anledning att tro att Stalin inte blev regeringschef för att förbereda landet för försvar, utan för att sluta en överenskommelse med Hitler.¹

Slezkin, från sovjetiska vetenskapsakademins historiska institut: Jag låg vid fronten och när jag var nitton år gammal deltog jag i striderna vid fronten 1941.

Stalin agerade på ett sätt som helt enkelt kan kallas kriminellt. Situationen med personkult – provokationer, förtryck – gav upphov till en ond cirkel.

Alla försökte vara sin chef till lags, och gav information som skulle göra honom glad eller la till en negativ kommentar till information som han inte var glad över.

Alla försökte undvika att ge uttryck för sina egna tankar.

Allt detta gjorde oerhörd skada för landet.

Alla är skyldiga, om än i varierande grad. En del är skyldiga till att inte ha beslutat sig för att säga det de tyckte. Ju viktigare tjänstemän, ju högre man går, ju större ansvar. På en viss nivå är förnekandet av sanningen i namn av sina egna privilegier ett brott, och ju högre upp ju större brott. Huvudbrottsling var Stalin.

Pakten 1939 kanske var nödvändig. Det var ett brott att grunda sina förhoppningar på denna pakt, och framförallt att ta den som intäkt till att upphöra med kampen mot fascismen (vilket man gjorde på order från Stalin).

*Jakir, från sovjetiska vetenskapsakademins historiska institut:*² Boken är mycket bra. En del talare har nämnt Tuchatjevskij-Jakir-affären. Jag tror att talet om fascistiska provokationer, om det ”röda häftet” och dokumenten i det, är meningslösa och till och med skadliga, eftersom de drar undan diskussionen från den viktigaste punkten.

Det fanns inget rött häfte vid rättegången och det röda häftet togs inte upp. Alla de anklagade befanns skyldiga på grundval av anklagelser som inspirerades av Stalin och lades fram inför Krigsrådet 1-4 juni 1937, och Stalins öppet uttryckta önskan att bli av med dem.

En del av de föregående talarna har talat om Stalin som ”kamrat Stalin”. Det är opassande. Stalin är

1 Före 5 maj 1941 hade Stalin ingen officiell post inom Sovjetunionens regering. Strax efter detta datum kastades de belgiska, norska och grekiska diplomaterna, det vill säga representanter för de länder som ockuperades av Tyskland, ut ur Sovjet. Samtidigt skickades Bogomolov som ambassadör till den nazistvänliga regeringen Petain [i Frankrike – öa].

2 Son till den Jakir som nämns i handlingarna.

ingens kamrat, allra minst vår.

Stalin hindrade utvecklingen av våra vapen genom att avrätta en hel rad framstående tekniker, bland andra upptäckarna av missilvetenskapen, Ikomirov, Langeman (uppfinnaren av katusjan, en markbaserad artilleripjäs för att avfyra flera raketer), Kurtjevskij, Bekaurij.

Det är nödvändigt att studera frågan om koncentrationslägren. Studera dem ur ekonomisk synvinkel. Det var krig och miljontals friska män spärrades in i koncentrationslägren, män som var experter på alla möjliga ekonomiska och militära områden. Dessutom krävdes det betydande styrkor för att bevaka dem.

Telegin: Författaren har en okritisk hållning till utländska källor, i synnerhet till memoarer som inte innehåller många korn av sanning...

Röst i salen: Och våra memoarer?

Telegin: Även i våra memoarer finns det alltför många upprörande lögner. (*Skratt.*)

Vi bör minnas att det finns en del uppenbara överdrifter om Chrusjtjov-perioden i dessa memoarer. (*Mummel i salen.*)

Telpukovskij: Politiska ledare från alla länder underskattade Hitler. Men efter Frankrikes fall gjorde de en omvärdering, utom Stalin. Stalin närde förhoppningar om att Hitler, om han inte bröt nacken, skulle köra fast i sitt krig i väst.

När kriget började försökte Stalin uppenbarligen fortfarande undvika en konflikt. Annars är det svårt att förklara de tre olika strategiska direktiv som kom från Röda arméns högsta kommando under krigets första dagar. Stalin är den som syndade värst, men det fanns även andra, var och en på sitt område.

Petrovskij, från institutet för historiska arkiv: Vi bör hålla i minnet att fascismen uppstod medan Lenin var i livet. Mussolini grep makten i Italien, Kapp-kuppen etc. Lenin pekade på att fascismen var huvudfienden. Stalin brydde sig inte om Lenins varningar utan förkunnade att socialdemokratien var huvudfienden. Denna ”teori” spreds allmänt och splittrade miljontals arbetare i hela världen. Stalin är en brottsling.

Boltin: Kamrat Petrovskij, i denna sal, i denna talarstol, bör du välja dina ord. Är du kommunist?

Petrovskij: Ja.

Boltin: Jag har inte läst i något dokument, i något direktiv från vårt parti som är obligatoriskt för oss båda, att Stalin var en brottsling.

Petrovskij: Partiets 23:e kongress röstade för att avlägsna Stalin från mausoleet på grund av sina brott mot partiet. Därför är han en brottsling.

Snegov: Nekritjs bok är en ärlig och användbar bok. När det är oordning i ett militärt förband, när slutstyckena är på ett ställe och gevären på ett annat, när patrullerna och vakterna sover, så besegras förbandet. När högkvarteret ger order om det blir befälhavaren för ett sådant förband skjuten. Och ingen av oss har något att skratta åt. Stalin var i samma position som denne befälhavare, men hans förband var hela vårt land. Stalin borde ha blivit skjuten, men istället försöker de nu rättfärdiga honom.

Varför utsätts Nekritjs bok, som angriper Stalin, så snabbt för diskussion och till och med fördömanden, medan den bok som skrevs av den ökände förfalskaren av partiets historia, I Petrov, en bok som tillskriver Stalin positiva handlingar som han aldrig utförde, fortfarande efter flera år inte har diskuterats? Varför försökte Deborin rättfärdiga Stalin?

När Hitler förberedde angreppet på Polen så hjälpte Stalin honom.¹ Han sköt samtliga polska kommunister i Sovjetunionen och förbjöd det polska kommunistpartiet. Varför beskrivs den fjärde delningen av Polen som en befrielsekampanj?

Hur kan man vara kommunist och tala lugnt om Stalin som förrådde och sålde ut kommunister, som likviderade så gott som samtliga av den sjuttonde kongressens delegater och nästan alla av centralkommitténs medlemmar som valdes vid den kongressen, som förrådde den spanska republiken, Polen, kommunisterna i alla länder?

Deborin (avslutningsvis): Jag har inte skapat någon ny teori och jag har inte tagit på mig uppgiften att försvara Stalin. Vi måste undersöka samtliga aspekter av kulten på ett mer djupgående sätt. Vad gäller Snegovs anmärkningar, så har vi hört vad han säger om Polen mer än en gång. Och dessa påståenden kommer från fienden. Det är märkligt att Snegov också har denna ståndpunkt. Kamrat Snegov, ni måste säga vilket läger ni tillhör.

Snegov: Jag kommer från Kolyma.²

Deborin: Alla dessa saker måste bekräftas.

Röster i salen: Vill du ha hans telefonnummer? Som förr i tiden? (*De tillåter inte Deborin att fortsätta.*)

Nekritj: Tack för era anmärkningar. Det finns ingen tvekan om att Deborin inte hyser de teorier som har tillskrivits honom. I diskussionens hetta är det lätt att överdriva. Den som hade huvudansvaret för de allvarliga nederlagen och hela tragedin under den första perioden av kriget var Stalin. Men man ska inte ge sin egen chef felaktig information bara för att behaga honom.

Stalinismen börjar med oss, med de små människorna. Stalin ville överlista Hitler och istället lurade han sig själv och hela alltet slutade med en katastrof.

Han visste bättre än någon annan om avrättningarna av de ledande kadrerna och om arméns svaghet.

Snegov (tre minuter för en personlig angelägenhet): Jag trodde att jag deltog i en vetenskaplig diskussion. Istället för att komma med vetenskapliga bevis har Deborin presenterat ”argument” av 1937 års typ. Men det går inte att skrämna oss med koncentrationsläger! Tiderna har förändrats och det förgångna kommer inte att återvända. (Applåder.)

Boltin (avslutningsvis): Detta möte har fått fram många nya och intressanta aspekter på frågan i hela sin komplexitet. Kamraterna Snegovs och Petrovskijs kommentarer var väldigt lidelsefulla. Jag kan hålla med om många av kamrat Snegovs anmärkningar men inte alla.

Vårt land kan inte anklagas för att ha berövat den polska staten dess självständighet eller för att ha delat den. Det är de borgerliga historikernas och de vita emigranternas uppfattning. Det var upp till oss att försvara Polens oberoende.

En del kamrater har beskrivit kritiken av personkulten som en av Chrusjtjov-periodens överdrifter. Det är i grunden felaktigt. Resolutionerna om personkulten från 20:e och 22:a partikongresserna är inte överdrifter från Chrusjtjov-perioden utan de är av avgörande betydelse för varje ärlig kommunist. (*Han tackar författaren och alla närvarande.*)

[Mötena varade från 10.15 till 16.45 med en timmas paus.]

1 Det är uppenbart att man anser att existensen av det hemliga avtalet från 23 augusti har bekräftats. I detta avtal fick Tyskland fria händer att angripa Polen (uppdelningen av det stadgades i avtalet) och Sovjet gav löften om att leverera krigsförråd för kriget mot Frankrike och England.

2 Kolyma var ett känt koncentrationsläger under Stalintiden.